

Vaim ja võim õigusteaduses täiendavad teineteist

Lauri Mälksoo

7. novembril tutvustati teaduste akadeemias riigiõiguse sihtkapitali põhiseaduse kommentaaride esimest pääsukest, täpsemalt meie 1992. aasta põhiseaduse preambuli ja välissuhete ning -lepingute peatüki kommentaare¹.

Veebilehelt pohiseadus.riigioigus.ee leitavate uute põhiseaduse kommentaaride peatoimetaja on Uno Lõhmus, kes on olnud ka riigiõiguse aastaraamatute formaadi üks eestvedaja.

Niisiis on Eestis tekkimas kaks paralleelset põhiseaduse teaduslikku kommentaari (esimese peatoimetajaks on Ülle Madise ja oli varasemalt Eerik-Juhan Truuväli²). Seega saab selles valdkonnas rääkida sõbraliku teadusliku konkurentsi tekkest. See on positiivne, sest dialoogilisus tuleb riigiõigusteadusele kasuks. See tuleb kasuks ka Eesti inimestele, juristidele ja juuratudengitele, sest õpetab muuhulgas võrdlevat ja kriitilist mõtlemist õiguse, sh põhiseaduse mõistmise ja tõlgendamise kontekstis. Puudutab ju põhiseadus kõige otsesemas mõttes võimu toimimist, riigi ja kodaniku vahetõrget ehk meid kõiki. On hea, kui nendes küsimustes kujuneb Eestiski mitu võrreldavat teaduslikku käsitlust, mida lugedes teinekord ehk ka paremini argumenteeritud seisukoha kasuks otsustada.

Põhiseadus on üks olulisemaid referentspunkte, mis meid ühiskonna ja riigina seob. Elame ju suuresti ilmalikul ajajärgul, kus näiteks usk või selle puudumine on peamiselt muutunud igapäevaseks. Ent kui kodanik või poliitik soovib ühiskondlikku muutust või esineda mingi muu olulise argumendiga, on põhiseaduse tõlgendus üks levinumaid viise oma seisukohti esitada. Mõelgem näiteks sellele, kui paljud koroonameetmete vaidlustest on olnud seotud põhiseaduse tõlgendamisega.

Ent mitte iga argument pole võrdväärselt hea. Põhiseaduse kommentaaride üks mõte on see, et sellised argumendid oleks muuhulgas põhjendatud ka taustateadmistega. Põhiseadused ehk konstitutsioonid on üsna keerulised süsteemid, kus sõnade ja lausete taga on terved ideede, tõdede ja tõsiasjade kihistused. Neid tundes ja seoseid tekitades saab põhiseaduse pinnalt leida paremaid argumente.

Näiteks Eesti 1992. aasta põhiseadust aitavad paremini mõista muuhulgas teadmised meie varasematest põhiseadustest: 1920. aasta üliparlamentaarsest põhiseadusest, 1933. aasta vapside ettepanud põhiseaduse muutmise seadusest ja 1937. aasta autoritaarsete joontega põhiseadustest. Ühtlasi oli Eesti 1992. aasta põhiseadus vastus Nõukogude õigusvastasele anneksioonile – 1991. aastal taastatud vabariik jätkab juriidiliselt ja emotsionaalselt 1940. aastal mahasurutud

¹ <https://pohiseadus.riigioigus.ee/>

² <https://pohiseadus.ee/>

riiki. 2003. aastal täiendati Eesti põhiseadust Euroopa Liitu astumiseks ja sinna kuulumiseks.

Eestikeelne õigusteadus on nüüdseks sadakond aastat vana. Mõnes mõttes oleme algusest peale üritanud meist arvukamaid kultuurrahvaid matkida, aga väiksus on ikkagi seadnud piirid. Näiteks loodi 1920. aastate alguses Tartus tänaseni tänu Peep Pruksile toimiv suurepärase formaat nimega õigusteadlaste päevad, aga erinevalt suurtest naabermaadest said end me kodukamaral õigusteadlaseks nimetada põhimõtteliselt kõik, kel hinnatud juristidiplom (mitte doktorikraad või koguni professor) ette näidata. Juristide kriitiline mass mõistagi erines ja erineb näiteks Saksamaast.

Eesti Vabariigi algusaastatest saab ka aimu, mil määral õigusteaduslik diskursus oli ühtlasi võimu diskursus. Polnud juhus, et Eesti Vabariigi juhtivate poliitikute hulka kuulunud (mõlemad olid ka peaministrid) Jüri Uluots ja Ants Piip olid ühteaegu Tartu Ülikooli juuraprofessorid. Nad õpetasid sõna otseses mõttes seda, mille loomises ja juhtimises ise osalesid. Ando Lepsi sõnastuse kohaselt oli 1920.–1930. aastate Eesti Vabariik riik, mida valitsesid juristid.³

Eesti õigusteaduse edenemiseks on mõistlik hoida tingimusi, et see saaks edasi emantsipeeruda ja mitte olla otseses sõltuvuses riigivõimust. Õigusteadus ei tohi olla peamiselt vaid võimu kontrollitav diskursus. Õigupoolest on demokraatliku võimu enda huvides, et ta saaks aeg-ajalt ausat konstruktiivset tagasisidet sõltumatutelt õigusteadlastelt, kes on asju süvitsi kaalunud ja analüüsinud. Õigusteadlased peaks ideaalis olema juura tippkohtunike ja -praktikutega võrdsed, mitte neile ressursside kaudu või muus mõttes märgiliselt allutatud. Mõju õigusteaduse arengule on veel üks aspekt, millest lähtuvalt kaaluda plaanitava juristieksami vajalikkust või vähemalt mõju Eesti tuleviku juuramaastikul.

Õigusteadusest on kasu siis, kui see aitab kaasa õiguse mõistmisele. See näitab Eesti õigusteaduse tugevust, et meil on nüüdseks juba kaks erinevat põhiseaduse teaduslikku kommentaari.

[Ilmunud ajalehes Postimees 19. novembril 2022](#)

---

³ A. Lepsi, «Kui Eestit valitsesid juristid», 2009